

Warszawa, dnia 5/03 2025 r.

1001-1.024. 5.2025

Wytyczne
Prokuratora Generalnego
w sprawie prowadzenia postępowań o przestępstwa motywowane uprzedzeniami

Działając na podstawie art. 13 § 1 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze (Dz.U. z 2024 r., poz. 390), przekazuję wytyczne w zakresie prowadzenia postępowań o przestępstwa motywowane uprzedzeniami.

Przestępstwa z tej kategorii, nawet kiedy przybierają postać wyłącznie przemocy werbalnej, odznaczają się wyjątkowym poziomem szkodliwości w wymiarze jednostkowym i społecznym.

Badania naukowe wskazują, że u indywidualnych pokrzywdzonych i innych członków dyskryminowanych grup czyny tego rodzaju powodują dotkliwsze skutki, niż inne przestępstwa. Osoby pokrzywdzone są w większym stopniu narażone na objawy zespołu stresu pourazowego, odnotowuje się u nich większą podatność na depresję, wyższe ryzyko samobójstw i myśli rezygnacyjnych, a także zwiększone prawdopodobieństwo występowania chorób somatycznych. Przestępstwa motywowane uprzedzeniami długotrwale obniżają u pokrzywdzonych poczucie własnego bezpieczeństwa, nasilają ich obawy o los pozostałych członków wspólnoty, często prowadzą do ich samowykluczenia społecznego. Styczność z takimi zachowaniami skutkuje pogłębieniem poziomu uprzedzeń, pogorszeniem społecznego postrzegania grup wrażliwych i dehumanizowaniem ich członków.

Przestępczość tego rodzaju, zwłaszcza gdy nie spotyka się z adekwatną reakcją państwa, wywiera negatywny wpływ na całe społeczeństwo – prowadzi do obniżenia wrażliwości społecznej, zwiększa akceptację dla przemocy oraz dla innych form łamania prawa, wzmacnia poczucie bezkarności sprawców i obniża zaufanie do instytucji publicznych. Ideologiczne narracje usprawiedliwiające przemoc motywowaną uprzedzeniami odgrywają kluczową rolę w procesie radykalizacji i rozwoju ekstremizmu. Treści tego typu najczęściej docierają

do szerokich grup odbiorców za pośrednictwem Internetu, nierzadko idąc w parze z dezinformacją i stając się narzędziem manipulowania emocjami, poglądami i postawami społecznymi. Prawnokarna reakcja na te zjawiska nabiera więc szczególnego znaczenia, także ze względu na bezpieczeństwo państwa.

Ściganie przestępstw motywowanych uprzedzeniami stanowi szczególne wyzwanie dla prokuratury, która powinna zagwarantować, że wszystkie postępowania z tej kategorii będą prowadzone i nadzorowane przez odpowiednio przygotowanych prokuratorów, zgodnie z uporządkowanymi i kompleksowymi wytycznymi, opracowanymi w oparciu o wieloletnie doświadczenia procesowe w tej dziedzinie.

1. Zagadnienia podstawowe

1.1. Wyłącznie do referatów wyznaczonych prokuratorów kierowane są postępowania o następujące czyny:

a) o występkę określone w art. 117 § 3 k.k., art. 119 § 1 k.k., art. 126a k.k., art. 133 k.k., art. 137 § 2 k.k., art. 194 k.k., art. 195 § 1 k.k., art. 196 k.k., art. 255 § 1 k.k., art. 255 § 2 k.k., art. 255 § 3 k.k., art. 256 § 1 k.k., art. 256 § 1a k.k., art. 256 § 2 k.k., art. 257 k.k. oraz w art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego,

b) o inne przestępstwa (np. o czyny z art. 288 § 1 k.k., z art. 157 § 2 k.k., z art. 216 § 1 k.k., z art. 262 § 1 k.k.), o ile treść zawiadomienia lub ustalone okoliczności sprawy uzasadniają przypuszczenie, że popełniono je z powodu uprzedzeń ze względu na rzeczywiste albo domniemane powiązanie pokrzywdzonego lub innego przedmiotu zamachu z grupą wyróżnioną na podstawie cech charakterystycznych wspólnych dla jej członków, takich jak rasa, narodowość, przynależność lub pochodzenie etniczne, wyznanie lub bezwyznaniowość, płeć, wiek, niepełnosprawność fizyczna lub psychiczna, orientacja seksualna lub tożsamość płciowa.

1.2. Prokurator Krajowy do dnia 31 marca każdego roku publikuje na stronie internetowej aktualne dane statystyczne dotyczące postępowań o przestępstwa określone w punkcie 1.1.

1.3. Dokonując karnoprawnej oceny czynu, organ procesowy winien wziąć pod uwagę następujące wskazania.

a) Sprawca działa z powodu przynależności pokrzywdzonego lub innego przedmiotu zamachu do dyskryminowanej grupy również wtedy, gdy przynależność ta ma jedynie charakter rzekomy lub domniemany. W szczególnych wypadkach należy rozważyć odpowiedzialność za usiłowanie nieudolne.

b) Za czyny popełnione z powodu przynależności grupowej lub na tle różnic związanych z tą przynależnością należy uważać zarówno te zachowania, które nie zostałyby podjęte, gdyby nie określona przynależność osoby lub grupy (warunek konieczny), jak i te, w odniesieniu do których przynależność grupowa – jako jedna z większej liczby przyczyn – była istotna dla podjęcia decyzji o popełnieniu czynu (warunek istotny).

c) Czyn popełniony z powodu takich cech pokrzywdzonego, jak rasa, narodowość, przynależność lub pochodzenie etniczne, wyznanie lub bezwyznaniowość, płeć, wiek, niepełnosprawność fizyczna lub psychiczna, orientacja seksualna lub tożsamość płciowa, uważa się za popełniony bez powodu albo z oczywiście błahego powodu w rozumieniu art. 115 § 21 k.k., gdyż powód jego popełnienia, nawet jeśli jest ważny dla sprawcy, nie zasługuje na społeczną akceptację.

d) Poglądy sprawcy, a także odczuwanie lub nieodczuwanie przezeń nienawiści, nie stanowią znamion żadnego z przestępstw ani kontratypu czy okoliczności wyłączającej winę. Mogą natomiast mieć znaczenie dowodowe oraz rzutować na ocenę stopnia społecznej szkodliwości czynu, a także na ostateczny kształt reakcji karnej.

e) Zachowanie publiczne to działanie wobec bliżej nieoznaczonego kręgu odbiorców albo w grupie o ograniczonym dostępie, lecz licznej i złożonej z osób nienależących wyłącznie do kręgu najbliższych znajomych i rodziny. W szczególności działaniem publicznym jest umieszczenie określonej treści w serwisie internetowym – również wtedy, kiedy jego zasoby są dostępne tylko dla zalogowanych uczestników, a także kiedy treść ta jest dostępna tylko dla członków zamkniętej grupy użytkowników, o ile wykracza ona poza krąg najbliższych znajomych i rodziny.

f) Znieważenie może być dokonane poprzez użycie dźwięków, pisma, obrazów, gestów lub innych znaków, a polega na okazaniu pogardy, która w stopniu głębszym, niż lekceważenie, wyraża ujemny stosunek do wartości, jaką reprezentuje człowiek.

Znieważenie może polegać również na sformułowaniu zarzutów obelżywych lub ośmieszających, postawionych w formie niezracjonalizowanej. Przy ocenianiu znieważającego charakteru określonego komunikatu należy wziąć pod uwagę słownictwo i normy komunikacyjne obowiązujące zarówno w środowisku sprawcy, jak i w środowisku pokrzywdzonego czy w atakowanej grupie ludności. Znieważeniem nie jest natomiast samo przypisanie osoby do określonej grupy ludności. Dla bytu przestępstwa z art. 257 k.k. nie ma znaczenia, czy odbiorcami znieważającej wypowiedzi są lub mogą być członkowie dyskryminowanej grupy ludności.

g) Nawoływanie (do przestępstwa, do zbrodni, do nienawiści) odpowiada podżeganiu, ale jest skierowane do kręgu odbiorców nieoznaczonego co do liczby i tożsamości. Za nawoływanie mogą być uznane również wypowiedzi sformułowane w trybie oznajmującym. Ustalając, czy badane zachowanie odpowiada znamionom nawoływania do nienawiści, należy wziąć pod uwagę wskazania zawarte w postanowieniach Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 2007 r., sygn. IV KK 406/06, oraz z 1 września 2011 r., sygn. V KK 98/11. W odniesieniu do wypowiedzi sprowadzających się do przypisywania grupie ludności skrajnie negatywnych cech należy ze szczególną wnikliwością przeanalizować ich treść i kontekst, by ustalić, czy ich funkcją było apelowanie do odbiorców lub czy ze względu na swoją formę wypełniają znamiona występków z art. 257 k.k.

h) Pochwalanie przestępstwa to wyrażanie w dowolnej formie aprobaty dla czynu zabronionego, który został lub może zostać przez kogokolwiek popełniony. Wyrażaniem aprobaty jest zachowanie, z którego wynika, że popełnienie przestępstwa jest słuszne, dobre, właściwe, wskazane, celowe lub zasługuje na uznanie.

i) Propagowanie totalitarnej ideologii lub ustroju państwa polega na ich prezentowaniu z zamiarem przekonania do nich.

j) Ustrój w rozumieniu art. 256 § 1 k.k. to ogół norm prawnych regulujących funkcjonowanie państwa.

k) Ideologia w rozumieniu art. 256 § 1a k.k. to uporządkowany zbiór poglądów służących do całościowego objaśniania świata.

l) Totalitarny ustrój państwa charakteryzuje się dążeniem do przekształcenia – w imię oficjalnej ideologii – całości stosunków społecznych, politycznych oraz gospodarczych,

wykorzystaniem w tym celu masowego terroru. Do jego wyróżników należy występowanie systemu monopartyjnego oraz dyktatury wodza, otoczonego tzw. kultem jednostki, odrzucenie zasady podziału władz, przenikanie się struktur partyjnych i państwowych, ograniczenie roli konstytucji jako źródła norm prawnych, a także zanegowanie prawa do prywatności oraz granicy między sferą publiczną i prywatną.

m) Faszystowski charakter miał ustrój Królestwa Włoch w latach 1928-1943 oraz ustrój Włoskiej Republiki Socjalnej w latach 1943-1945, nazistowski – ustrój Rzeszy Niemieckiej w latach 1934-1945, komunistyczny – ustrój Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich w latach 1934-1953, ustrój Chińskiej Republiki Ludowej w latach 1958-1978, ustrój Republiki Kuby w latach 1961-2011 oraz ustrój Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej od 1954 r. Oficjalne ideologie tych państw obowiązujące we wskazanych wyżej okresach należy zatem odpowiednio uznać za wzorce do budowania definicji ideologii faszystowskiej, nazistowskiej i komunistycznej.

Natomiast w każdym innym wypadku, w szczególności w odniesieniu do ideologii formułowanej współcześnie czy do ustroju jedynie projektowanego, dokonanie oceny, czy mają one charakter faszystowski, nazistowski, komunistyczny lub inny totalitarny, może wymagać uprzedniego uzyskania opinii biegłego lub instytucji specjalistycznej.

n) Jeżeli osoba podejrzana o popełnienie czynu z art. 256 § 2 k.k. powołuje się na prowadzoną działalność artystyczną, edukacyjną, kolekcjonerską lub naukową, należy ze szczególną starannością zweryfikować, czy jego deklaracja o popełnienie czynu w ramach takiej działalności nie ma charakteru pozornego. W zależności od ustaleń faktycznych badaniu w tym celu może podlegać w szczególności pozostała aktywność życiowa osoby podejrzanej, jej kompetencje, w tym jej wykształcenie, przygotowanie, zdobyte uprawnienia i doświadczenie, a także zakres, rozmiary i rezultaty prowadzonej działalności, w tym grono jej odbiorców, ponadto zaś ewentualne oceny tej działalności, dokonywane przez fachowe podmioty. Należy również zbadać, czy osiągnięcie deklarowanego celu artystycznego, edukacyjnego, kolekcjonerskiego lub naukowego rzeczywiście wymagało naruszenia art. 256 § 2 k.k., w szczególności zaś czy konieczne było zaangażowanie takiej liczby zabronionych przedmiotów, jaką ujawniono w toku postępowania.

o) Ograniczaniem człowieka w przysługujących mu prawach jest faktyczne uniemożliwienie lub choćby ograniczenie możliwości korzystania z uprawnień

wynikających z prawa powszechnie obowiązującego. Ochrona przewidziana w art. 194 k.k. nie obejmuje zatem uprawnień o charakterze zwyczajowym.

p) Wojna napastnicza oznacza konflikt zbrojny polegający na użyciu siły zbrojnej przeciwko suwerenności, terytorialnej integralności lub politycznej niezawisłości drugiego państwa albo wojnę wszczętą czy prowadzoną niezgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych. Postanowienia art. 117 k.k. nie dotyczą konfliktów zbrojnych o charakterze wewnętrznym.

r) Przez akt religijny, o którym mowa w art. 195 k.k., należy rozumieć nie tylko akt kultu czy akt rytualny, ale wszelkie publiczne czynności o charakterze religijnym (w tym modlitwę, błogosławieństwo, medytację, poświęcenie, procesję, pielgrzymkę), niekoniecznie z udziałem osoby duchownej. Ochroną przewidzianą w tym przepisie nie są jednak objęte prywatne, indywidualne akty kultu, nawet jeśli są dokonywane w miejscach publicznych.

s) Przeszkadzanie w wykonywaniu aktu religijnego, pogrzebu, uroczystości lub obrzędów żałobnych należy uznać za złośliwe wtedy, kiedy stoi za nim chęć dokuczenia, sprawienia przykrości, świadomego wyszydzania, obrażania, wyśmiewania, lekceważenia czy też poniżania modlących się osób bądź ich uczuć, a u jego podstaw przeważają negatywne emocje.

t) W sprawach o czyny popełnione w wieloosobowej konfiguracji organ procesowy powinien rozważyć zasadność egzekwowania odpowiedzialności za występki określony w art. 258 § 1 k.k.

2. Sposób prowadzenia postępowań o przestępstwa motywowane uprzedzeniami-zagadnienia ogólne

2.1. W toku postępowania należy przesłuchać każdego pokrzywdzonego, który złożył zawiadomienie o przestępstwie lub został w nim indywidualnie wymieniony, o ile możliwe jest ustalenie jego tożsamości. Odstąpienie od przesłuchania takiego pokrzywdzonego może nastąpić, jeżeli istnieją obiektywne przeszkody lub służy to ochronie ważnego interesu pokrzywdzonego, a czynność ta nie jest niezbędna do dokonania ustaleń faktycznych i nie sprzeciwia się temu dobro postępowania.

2.2. Czynności z udziałem pokrzywdzonych winny być dokonywane z najwyższą starannością w zakresie poszanowania ich godności, w sposób zapobiegający wtórnej wiktymizacji. Zwracając się do osób transpłciowych i niebinarnych, należy używać tych imion, zaimków i form osobowych czasowników, które wskażą one jako preferowane i niepowodujące u nich dyskomfortu.

2.3. Każda decyzja kończąca postępowanie o przestępstwo motywowane uprzedzeniami, również jeśli było prowadzone w formie dochodzenia, powinna być opatrzona wyczerpującym uzasadnieniem, zrozumiałym dla odbiorcy niebędącego prawnikiem.

2.4. W razie potrzeby w uzasadnieniu należy odwołać się również do orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej oraz dokumentów wypracowanych przez organizacje i inne wspólnoty międzynarodowe, których Rzeczpospolita Polska jest członkiem, w szczególności:

- a) Międzynarodowej konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji rasowej, otwartej do podpisu w Nowym Jorku 7 marca 1966 r.,
- b) Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku 19 grudnia 1966 r.,
- c) Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa, uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 9 grudnia 1948 r.,
- d) Karty praw podstawowych Unii Europejskiej,
- e) Komentarza Ogólnego Komitetu Praw Człowieka ONZ na temat wolności wypowiedzi, Komentarz Ogólny nr 34 z 21 lipca 2011 r., CCPR/C/GC/34,
- f) zaleceń ogólnych Komitetu ds. Likwidacji Dyskryminacji Rasowej w sprawie mowy nienawiści z 13 września 2013 r., CERD/C/GC/35,
- g) Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w Rzymie 4 listopada 1950 r.,
- h) Protokołu Dodatkowego do Konwencji o cyberprzestępczości dotyczącego kryminalizacji działań o charakterze rasistowskim i ksenofobicznym popełnianych przy użyciu systemów komputerowych, sporządzonego w Strasburgu 28 stycznia 2003 r., CETS No.: 189,

- i) zalecenia nr R 97(20) Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie mowy nienawiści z 30 października 1997 r.,
- j) zalecenia 1805 (2007) Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w sprawie „błuznierstwa, obelg religijnych i wypowiedzi szerzących nienawiść do ludzi w oparciu o ich religię” z 29 czerwca 2007 r.,
- k) zaleceń Europejskiej Komisji Przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI) nr 7 w sprawie prawodawstwa krajowego dotyczącego zwalczania rasizmu i dyskryminacji rasowej z 13 grudnia 2002 r., CRI(2003)8 (zrewidowanego w 2017 r.),
- l) zaleceń Europejskiej Komisji Przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI) nr 15 w sprawie przeciwdziałania mowie nienawiści z 8 grudnia 2015 r., CRI(2016)15,
- m) studium Komisji Weneckiej nr 406/2006 pt. *Sprawozdanie na temat związku między swobodą wypowiedzi a wolnością religii: kwestia regulacji i ścigania błuznierstwa, religijnej zniewagi i podżegania do nienawiści religijnej*, dok. CDL-AD(2008)026 z 23 października 2008 r.,
- n) Raportu Specjalnego Sprawozdawcy ONZ ds. współczesnych form rasizmu na temat gloryfikacji neonazizmu z 10 września 2023 r., A/78/302,
- o) dokumentów końcowych Światowej Konferencji ONZ przeciwko rasizmowi w Durbanie z 2021 r.,
- p) zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy w sprawie zwalczania mowy nienawiści z 20 maja 2022 r., CM/Rec(2022)161,
- r) orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

2.5. Zawiadomienie organizacji społecznej o umorzeniu postępowania przygotowawczego zainicjowanego jej zawiadomieniem powinno się odbywać poprzez przesłanie jej odpisu decyzji końcowej, o ile udostępnienie tej organizacji uzasadnienia decyzji nie będzie się wiązało z naruszeniem przepisów prawa. Przesłaniu organizacji społecznej odpisu postanowienia o umorzeniu postępowania powinno towarzyszyć pouczenie o treści art. 241 § 1 k.k.

2.6. W toku postępowania należy w jak najszerszym zakresie zbadać aktywność sprawcy, w szczególności analizując treści publikowane przezeń w internetowych serwisach

społecznościowych i w innych mediach – w tym wypowiedzi uprzednio usunięte, ale możliwe do uzyskania od wyspecjalizowanych podmiotów – w celu zabezpieczenia treści wypowiedzi świadczących o motywacji, poglądach i sposobie działania sprawcy oraz wszelkich treści mogących się przyczynić do ustalenia jego tożsamości, a także w celu ujawnienia innych, niewymienionych w zawiadomieniu czynów zabronionych (również przestępstw innego rodzaju), popełnionych przez tę samą osobę.

2.7. Dokonując ustaleń w zakresie wpływu uprzedzeń na sytuację motywacyjną sprawcy, organ procesowy bierze pod uwagę między innymi:

- a) wypowiedzi sprawcy w czasie zdarzenia, a także przed i po czynie (również w mediach społecznościowych), np. wypowiedzi obraźliwe wobec danej grupy ludności lub wyrażające stereotypy dotyczące dyskryminowanych grup,
- b) symbole i znaki wykorzystane przez sprawcę, np. emblematy atakowanych społeczności, symbole nurtów czy organizacji radykalnych,
- c) gesty wykonywane przez sprawcę, np. wyrażające pogardę albo związane z określoną ideologią, tradycją bądź religią,
- d) właściwości atakowanej grupy lub osoby, np. lidera dyskryminowanej grupy lub osoby powszechnie z nią kojarzonej, osoby o cechach charakterystycznych dla dyskryminowanej grupy,
- e) miejsce zdarzenia, np. miejsca ważne lub symboliczne dla dyskryminowanej grupy, duże skupiska jej przedstawicieli, miejsca ważne dla środowisk radykalnych, miejsca, w których poprzednio popełniono głośne przestępstwa motywowane uprzedzeniami,
- f) czas popełnienia czynu, np. uroczystości, w tym święta religijne i narodowe, duże spotkania dyskryminowanej grupy, np. festiwale, parady, rocznice wydarzeń ważnych dla tej grupy, okres krótko przed albo po zaistnieniu innych przestępstw motywowanych uprzedzeniami,
- g) właściwości sprawcy, np. powiązania z organizacjami radykalnymi, wcześniejsze popełnienie przestępstw motywowanych uprzedzeniami, nietolerancyjne poglądy i postawa.

2.8. W odniesieniu do przestępstw polegających na nawoływaniu, pochwalaniu, propagowaniu, znieważeniu lub groźeniu należy w opisie czynu i w treści zarzutu dokładnie

przyczyć te słowa lub opisać obrazy, gesty lub inne znaki, które w ocenie organu procesowego przesądzą o wypełnieniu znamion przestępstwa. W postanowieniu o odmowie wszczęcia postępowania wobec braku znamion czynu zabronionego lub o umorzeniu w fazie in rem z tej samej przyczyny przywołuje się w opisach czynów te słowa, obrazy, gesty lub inne znaki, które wskazał zawiadamiający, a także te, które organ procesowy samodzielnie ujawnił w toku postępowania.

2.9. Dokonując w toku postępowania ustaleń w takich dziedzinach, jak językoznawstwo, religioznawstwo, historia, wiedza o kulturze, socjologia czy nauki polityczne, organy procesowe powinny się opierać przede wszystkim na dostępnych publikacjach o charakterze naukowym.

Jeżeli analizowana materia nie była przedmiotem opracowań naukowych, należy zapoznać się z materiałami tworzonymi przez organizacje zajmujące się ochroną praw dyskryminowanych grup i ich członków lub przesłuchać autora takich materiałów lub przedstawiciela właściwej grupy – zwłaszcza w celu zweryfikowania szczególnego znaczenia analizowanych słów, znaków, symboli, miejsc czy wydarzeń w danym środowisku, grupie lub regionie. Natomiast po inne źródła tworzone przez nieprofesjonalnych użytkowników (jak Wikipedia, wikisłowniki, słowniki miejskie) należy sięgać tylko w uzasadnionych wypadkach, oceniając ich wartość dowodową ze szczególną uwagą.

Powołanie biegłego z jednej spośród wyżej wymienionych dziedzin powinno następować tylko wtedy, gdy istotna okoliczność podlegająca ustaleniu nie była przedmiotem dostępnych opracowań naukowych albo jest przedmiotem sporu w doktrynie.

Pytania kierowane do biegłego powinny się ograniczać do sfery jego wiedzy specjalnej. Nie należy oczekiwać od biegłego dokonywania ocen karnoprawnych, a w szczególności zadawać mu pytania, czy sprawca swoim zachowaniem wypełnił znamiona określonego typu czynu zabronionego.

2.10. Kierując wniosek o przesłuchanie świadka albo podejrzanego w trybie pomocy prawnej, organ procesowy powinien zawrzeć w nim szczegółową listę pytań do osoby przesłuchiwanej, a w razie potrzeby również niezbędne objaśnienia i materiały poglądowe dla przesłuchującego.

2.11. W postępowaniach, w których podejrzany jest osobą niekaraną i zarzuca mu się popełnienie niewielkiej liczby czynów, o ile ich stopień społecznej szkodliwości nie jest

znaczny, należy rozważyć poinformowanie go o możliwości skierowania do sądu wniosku o warunkowe umorzenie postępowania.

W wypadku czynów polegających na umieszczaniu przestępnych treści w przestrzeni publicznej należy rozważyć uzależnienie skierowania przez prokuratora wniosku o warunkowe umorzenie postępowania, wniosku o skazanie bez przeprowadzania rozprawy lub zgody prokuratora na wydanie wyroku skazującego bez przeprowadzania postępowania dowodowego od uprzedniego usunięcia przez sprawcę przestępnej treści z przestrzeni publicznej (za zgodą prokuratora, po stosownym utrwaleniu tej treści przez organ procesowy) oraz publicznego ogłoszenia przez sprawcę przeprosin lub złożenia przezeń wniosku o orzeczenie przez sąd środka karnego polegającego na podaniu wyroku do publicznej wiadomości.

2.12. W trakcie postępowania oraz w chwili jego zakończenia organ procesowy powinien rozważyć wdrożenie działań niezwiązanych bezpośrednio z egzekwowaniem odpowiedzialności karnej, w tym:

- a) sygnalizacji w trybie art. 19 k.p.k.,
- b) zawiadomienia w trybie art. 21 k.p.k.,
- c) zawiadomienia właściwego podmiotu o ujawnieniu bezprawnej treści w zarządzanej przezeń przestrzeni – istniejącej fizycznie lub wirtualnej,
- d) zawiadomienia Prezesa Urzędu Komunikacji Elektronicznej o stwierdzeniu jednej z okoliczności wymienionych w art. 444 ust. 1 ustawy z dnia 12 lipca 2024 r. – Prawo komunikacji elektronicznej,
- e) złożenia wniosku do Prezesa Urzędu Ochrony Danych Osobowych o wydanie postanowienia na podstawie art. 70 ust. 1 ustawy z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych w zw. z art. 66 ust. 1 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (RODO),
- f) podjęcia działań zmierzających do rozwiązania przez sąd stowarzyszenia, uchylenia niezgodnej z prawem (w tym z art. 13 Konstytucji) lub statutem uchwały stowarzyszenia,

udzielenia upomnienia jego władzom lub zawieszeniu w czynnościach zarządu stowarzyszenia i wyznaczenia przedstawiciela do prowadzenia jego bieżących spraw,

g) podjęcia działań zmierzających do uchylenia przez sąd uchwały zarządu fundacji rażąco sprzecznej z przepisami prawa (w tym z art. 13 Konstytucji), wyznaczenia zarządowi fundacji terminu do usunięcia uchybień, żądania dokonania zmiany zarządu fundacji albo zawieszenia zarządu fundacji i wyznaczenia zarządcy przymusowego,

h) podjęcia działań zmierzających do wydania orzeczenia o niezgodności celów lub działalności partii politycznej z Konstytucją (art. 13),

i) złożenia zawiadomienia o naruszeniu przez platformę internetową lub pośrednika przepisów Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2022/2065 z dnia 19 października 2022 r. w sprawie jednolitego rynku usług cyfrowych oraz zmiany dyrektywy 2000/31/WE (akt o usługach cyfrowych – Digital Services Act, DSA), a po wejściu w życie ustawy wdrażającej na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej przepisów tego aktu – skorzystanie również z innych instrumentów, które staną się dostępne w oparciu o jej przepisy.

2.13. W odniesieniu do przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego organy procesowe powinny uwzględniać wytyczne Prokuratora Generalnego w sprawie udziału prokuratora w sprawach o przestępstwa prywatnoskargowe

Podejmując decyzję w przedmiocie wszczęcia postępowania lub objęcia czynu ściganiem z urzędu, prokurator nie powinien ograniczać się do oceny zdolności pokrzywdzonego do samodzielnego dochodzenia swoich praw, lecz uwzględnić wszelkie okoliczności mogące przesądzać o tym, że ściganie karne w tej sprawie leży w interesie społecznym lub przemawiają za tym wymogi ochrony praworządności.

W razie ujawnienia przestępstwa ściganego z oskarżenia prywatnego, popełnionego z powodów wymienionych w punkcie 1.1 lit. b niniejszych wytycznych, stwierdzenie braku interesu społecznego we wszczęciu postępowania lub objęciu czynu ściganiem z oskarżenia publicznego winno być uzasadnione w sposób szczególnie staranny i wyczerpujący.

Odmawiając wszczęcia postępowania lub objęcia czynu ściganiem z urzędu, prokurator w uzasadnieniu postanowienia winien wskazać pokrzywdzonemu środki, które może on podjąć samodzielnie – w tym zawiadomienie usługodawcy o bezprawnym charakterze udostępnianych treści i żądanie ich usunięcia, uzyskanie adresu IP sprawcy i danych

użytkownika, któremu ten adres przydzielono, skargi na decyzje o odmowie podjęcia wyżej wymienionych działań, dochodzenie roszczeń w trybie art. 23 i 448 k.c.

2.14. Formułując wnioski w zakresie kar oraz środków karnych, kompensacyjnych i probacyjnych, prokurator powinien zwrócić uwagę, by wobec sprawców nieokazujących skruchy nie wnosić o orzekanie obowiązków trudnych do wyegzekwowania.

W odniesieniu do oskarżonych, którzy w toku postępowania przygotowawczego nie dokonali przeprosin, regułą winno być wnoszenie o orzeczenie przez sąd podania wyroku do publicznej wiadomości, które powinno następować w formach niegenerujących nadmiernych kosztów po stronie Skarbu Państwa (np. w serwisach internetowych Policji lub prokuratury).

Środek związany z publikacją przeprosin w mediach powinien być orzekany wyłącznie na podstawie art. 72 § 1 pkt 2 lub 8 k.k., wyłącznie na koszt oskarżonego.

W odniesieniu do sprawcy, który osiągnął korzyść majątkową z popełnienia przestępstwa, prokurator winien wnioskować o orzeczenie środków określonych w art. 44–46 k.k.

2.15. W odniesieniu do przeprosin, o których mowa w punktach 2.11 i 2.14, prokurator winien określić ich treść (a co najmniej konieczne i ewentualnie niedopuszczalne elementy takiego komunikatu), a także termin i sposób ich publikacji oraz okres, przez jaki przeprosiny mają pozostać dostępne dla odbiorców.

2.16. W postępowaniu sądowym w roli oskarżyciela publicznego powinien występować prokurator, który prowadził postępowanie przygotowawcze, w razie potrzeby biorąc udział w rozprawie lub posiedzeniu na odległość, a gdy nie jest to możliwe – zwracając się w trybie pomocy prawnej o obsadę rozprawy lub posiedzenia przez innego prokuratora wyznaczonego do prowadzenia i nadzorowania postępowań o przestępstwa motywowane uprzedzeniami. W postępowaniach, które toczyły się w formie dochodzenia, odstąpienie od udziału oskarżyciela publicznego w rozprawie lub posiedzeniu może nastąpić tylko w wyjątkowych sytuacjach, nawet jeśli sąd nie uzna stawiennictwa oskarżyciela za obowiązkowe.

3. Sposób prowadzenia postępowań o przestępstwa motywowane uprzedzeniami popełnione za pośrednictwem sieci Internet

3.1. Organy procesowe powinny niezwłocznie po zarejestrowaniu sprawy zapoznać się bezpośrednio, w ramach czynności procesowej oględzin, z treściami wymienionymi

w zawiadomieniu o przestępstwie, nawet jeśli zostały one już utrwalone przez zawiadamiającego w formie wydruków lub elektronicznych załączników do zawiadomienia.

3.2. Wpisy i komentarze zamieszczane w serwisach społecznościowych należy w trakcie oględzin utrwalić w formie zrzutów ekranu, zwracając uwagę, by w ich obrębie widoczne były daty zamieszczenia poszczególnych treści i ewentualnie wskaźniki ograniczeń ich widoczności. Treść przestępnych komentarzy należy zabezpieczać wraz z kontekstem ich zamieszczenia, obejmującym co najmniej treść wpisu skomentowanego przez sprawcę oraz pełną treść konwersacji, w ramach której komentarz zamieszczono.

W protokole oględzin należy zamieścić adres URL przestępnego wpisu, a w wypadku przestępnych komentarzy – również adres URL skomentowanej treści. Jeżeli przestępną treść zamieszczono w obszarze serwisu społecznościowego o ograniczonym dostępie (np. w grupie użytkowników serwisu Facebook albo w pokoju w serwisie X), należy odnotować dane tego obszaru, w tym jego nazwę, adres URL i rodzaj ograniczeń dostępu (widoczności).

Opublikowane w sieci Internet nagrania wideo powinny być utrwalone w ramach czynności oględzin poprzez ich odtworzenie w całości albo w istotnej części z wykorzystaniem oprogramowania służącego do nagrywania ekranu, a w braku takiej możliwości – poprzez ich pobranie z lokalizacji sieciowej.

3.3. Jeśli w momencie dokonywania oględzin istotne treści wymienione w zawiadomieniu nie są już dostępne w sieci Internet, należy przesłuchać zawiadamiającego w celu ustalenia okoliczności zapoznania się przezeń z tymi treściami oraz sposobu, w jaki dokonał ich zabezpieczenia, ze szczególnym uwzględnieniem informacji, czy dokonywał jakiegokolwiek ingerencji w obraz lub dźwięk. Ponadto należy rozważyć uzyskanie dostępu do usuniętych treści za pośrednictwem wyspecjalizowanych podmiotów.

3.4. Przed kierowaniem wniosku o międzynarodową pomoc prawną, zmierzającego do uzyskania danych od zagranicznego operatora telekomunikacyjnego lub przedsiębiorcy świadczącego usługi drogą elektroniczną należy sprawdzić, czy danych tych nie da się uzyskać w drodze bezpośredniej komunikacji z tym operatorem lub przedsiębiorcą albo z jego europejskim oddziałem lub przedstawicielstwem, w szczególności z wykorzystaniem platformy on-line służącej do komunikacji między organami ścigania a dostawcami tego rodzaju usług (Law Enforcement Request System – LERS, Kodex).

W celu przyspieszenia postępowania i wyeliminowania kosztów tłumaczenia należy również ustalić, czy w danej sprawie nie zaistniały przesłanki niezwłocznego zabezpieczenia lub niezwłocznego ujawnienia przechowywanych danych w oparciu o postanowienia Konwencji Rady Europy o cyberprzestępczości z dnia 23 listopada 2001 r. (Konwencji Budapeszteńskiej).

Jeżeli skierowanie wniosku o międzynarodową pomoc prawną w celu uzyskania takich danych okaże się nieodzowne, należy uprzednio wystąpić do zagranicznego operatora telekomunikacyjnego lub przedsiębiorcy świadczącego usługi drogą elektroniczną o zabezpieczenie („zamrożenie”) tych danych, a sam wniosek wyeksponować możliwie najszybciej, z uwzględnieniem okresu, na który dane te mogą zostać zabezpieczone.

3.5. Podejmując decyzję o skierowaniu wniosku o pomoc prawną do Stanów Zjednoczonych Ameryki należy wziąć pod uwagę, że zgodnie z oficjalnym stanowiskiem Departamentu Sprawiedliwości USA czyny opisane w art. 256 i 257 polskiego kodeksu karnego nie są uznawane za działanie przestępne wobec gwarancji wolności słowa określonej w I poprawce do konstytucji USA, a odezwa spotka się z odmową, gdyż jej realizacja w tym zakresie naruszałaby porządek konstytucyjny Stanów Zjednoczonych Ameryki.

W razie kierowania wniosku o pomoc prawną do USA należy go opatrzyć uzasadnieniem odpowiadającym wymogom zasady *probable cause*, a zatem na poziomie szczegółowości zbliżonym do uzasadnienia aktu oskarżenia w śledztwie – zawierającym omówienie dowodów i innych okoliczności uzasadniających w sposób dostateczny przyjęcie, że doszło do popełnienia czynu, odpowiada on znamionom określonych w ustawie karnej, że popełniła go określona osoba i że świadek lub podejrzany, którego wniosek dotyczy, jest z nią tożsamy. W piśmie przewodnim do wniosku należy zaznaczyć, której części materiałów władze amerykańskie nie powinny ujawniać.

3.6. W sprawach, w których dane dostarczone przez operatorów telekomunikacyjnych okazują się niewystarczające do kategorycznego ustalenia tożsamości sprawcy, należy w tym celu zgromadzić informacje z powszechnie dostępnych źródeł, wykorzystując w szczególności ujawnione wpisy i powiązania sprawcy w mediach społecznościowych, jego publikacje w innych mediach, aktywność użytkowników serwisów internetowych o identycznych lub podobnych nazwach, dane zawarte w rejestrach publicznych oraz informacje pozostające w dyspozycji zawiadamiającej osoby, instytucji publicznej lub organizacji społecznej.

3.7. Jeżeli ujawniony adres IP był w czasie popełnienia przestępstwa przydzielony sprawcy w systemie NAT (Network Address Translation) i ten sam adres był w ustalonej jednostce czasu (sekundzie lub minucie) przydzielony więcej niż jednemu użytkownikowi, należy dążyć do ujawnienia innych logowań sprawcy do tego samego serwisu lub innych serwisów internetowych i porównać listy użytkowników, którym przydzielono ustalone adresy IP w jednostkach czasu odpowiadających tym logowaniom.

3.8. Jeżeli czynności wymienione w punktach 3.4 i 3.5 nie doprowadzą do kategorycznego ustalenia tożsamości sprawcy, należy rozważyć uzyskanie treści wiadomości przechowywanych na serwerze przez dostawcę usługi poczty elektronicznej dla ustalonego adresu e-mail sprawcy, zatrzymanie urządzeń elektronicznych użytkowanych przez wytypowaną osobę podejrzaną lub przesłuchanie tej osoby.

3.9. Zatrzymanie urządzeń elektronicznych użytkowanych przez podejrzanego lub osobę podejrzaną i poddanie ich analizie, w tym ekspertyzie biegłego z dziedziny informatyki śledczej, powinno nastąpić w sytuacjach, gdy zabezpieczenie zawartości ich pamięci okazuje się ostatnim środkiem mogącym się przyczynić do usunięcia wątpliwości dotyczących sprawstwa lub wypełnienia znamion przestępstwa albo gdy zachodzi wysokie prawdopodobieństwo, że osoba podejrzana nie przyzna się do popełnienia czynu, zwłaszcza jeśli wie o toczącym się postępowaniu lub kiedy w sprawie o wieloosobowej konfiguracji uzasadnione jest przypuszczenie, że osoby podejrzone będą uzgadniały swoje stanowiska procesowe.

3.10. Badanie urządzeń elektronicznych powinno być dokonywane w sposób zapobiegający wprowadzeniu zmian w obrębie ich pamięci – m. in. z zastosowaniem tzw. blokerów. Organ procesowy powinien dążyć do zabezpieczenia przez biegłego lub specjalistę zawartości pamięci zatrzymanych urządzeń elektronicznych w formie kopii binarnej albo obrazu plików. Jeżeli prawdopodobieństwo ujawnienia w ich pamięci treści skutkujących orzeczeniem obligatoryjnego przepadku (w szczególności na podstawie art. 256 § 4 k.k.) nie jest wysokie, należy zwrócić zatrzymane urządzenia uprawnionemu podmiotowi niezwłocznie po ich zbadaniu.

3.11. Przeszukanie urządzeń pracujących w sieci, w tym skrzynek poczty elektronicznej, powinno się odbywać zgodnie z art. 219 k.p.k. i art. 236a k.p.k. Przeszukanie systemu informatycznego może zostać przeprowadzone również w sposób zdalny. Pozyskiwanie znajdujących się na terytorium innego państwa członkowskiego Unii Europejskiej danych

przechowywanych w systemie informatycznym lub na nośniku powinno się odbywać w trybie określonym w art. 589g § 1 i 2 k.p.k.

3.12. W razie wątpliwości dotyczących sprawstwa ekspertyza biegłego z zakresu informatyki śledczej powinna obejmować wszystkie okoliczności, które można uwzględnić w łańcuchu poszlak, w tym logi z routerów, konta użytkowników i programy uruchomione w czasie czynu, zapisywane w tym czasie pliki, wysyłane wiadomości, logowania do serwisów internetowych.

3.13. Po dokonaniu procesowego zabezpieczenia treści opublikowanych w sieci Internet należy rozważyć, nawet przed zakończeniem postępowania przygotowawczego, skierowanie do właściwego usługodawcy zawiadomienia, o którym mowa w art. 14 ust. 2 ustawy z dnia 18 lipca 2002 r. o świadczeniu usług drogą elektroniczną, o ile treści tych nie usunął sam sprawca, a ich pozostawienie w przestrzeni publicznej mogłoby spowodować wyjątkowo dotkliwe skutki dla pokrzywdzonego, dla dyskryminowanej grupy lub dla całego społeczeństwa.

4. Postanowienia końcowe

4.1. Tracą moc wytyczne Prokuratora Generalnego z dnia 26 lutego 2014 r. w zakresie prowadzenia postępowań o przestępstwa z nienawiści, sygn. PG VII G 021/54/13, wytyczne Prokuratora Generalnego z dnia 21 września 2015 r., sygn. PG VII G 021/41/15, zmieniające wyżej wymienione wytyczne, a także wytyczne Prokuratora Generalnego z dnia 27 października 2014 r., sygn. PG I A 021/1/14, w sprawach związanych z przestępstwami z nienawiści dokonywanymi z wykorzystaniem Internetu.

4.2. Wskazania zawarte w niniejszych wytycznych zostaną rozwinięte i uszczegółowione w ramach metodyki prowadzenia postępowań o przestępstwa motywowane uprzedzeniami.

4.3. Wytyczne wchodzi w życie z dniem podpisania.

PROKURATOR GENERALNY

Adam Bodnar

